

Der Ring des Nibelungen in het Grand Théâtre de Genève

door Engel van der Luyt.

Voor een rechtgeaarde Calvinist, zoals ik, staat een bezoek aan de stad, waar Calvijn gewoond, gewerkt en gepreekt heeft, hoog op het verlanglijstje. Maar ik ben ook een fanatiek Ringbezoeker, dus moesten zo mogelijk beide dingen gecombineerd kunnen worden. En zowaar: een paar jaar geleden begon het Grand Théâtre aan de opbouw van de Ring en afgelopen maand mei werden er twee cycli uitgevoerd. Ik bezocht de tweede cyclus op 20, 21, 23 en 25 mei 2014.

Een extra stimulans om te gaan was dat regisseur Dieter Dorn en zijn vaste decorverzorger Jürgen Rose deze Ring zouden vormgeven. De namen van dit tweetal waren positief in mijn geheugen gegrift sinds ik van hen in Bayreuth in 1992 een prachtige *Fliegende Holländer* had gezien.

Het theater van Genève stamt uit 1876. Uit die tijd resteert nog de op de eerste etage gelegen royale foyer en de trappen die daar naar toe leiden. Daarin en daarop waan je jezelf in een koninklijk paleis. In een totaal andere wereld kom je als je de zaal betreedt: de oorspronkelijke zaal en het toneel zijn namelijk in 1951, nota bene bij de repetitie van het slotdeel van *Die Walküre*, door brand verwoest. Loge ging toen dus wel heel rigoureus te werk! In 1962 is het theater met een nieuwe zaal en de oude foyer heropend. Ik wist dit niet waardoor de gang van foyer naar zaal een cultuurschok was. In dit verslag vertel ik eerst wat ik op het toneel heb gezien om daarna af te sluiten met een persoonlijke reactie op de muzikale uitvoering.

Das Rheingold

Het open toneel is omkaderd met een dunne rode neonbuis. Terwijl wij wachten op de inzet van de muziek gebeurt er ineens iets, zo snel en onverwacht dat het nauwelijks te definiëren is: vanuit de lucht valt er iets groots in een gat in de toneelvloer, de oerknal?

Gedurende de prelude wordt er door in het zwart gehulde figuranten een decorstuk het toneel op geduwd. Men ziet van rechts naar links de zwart gesluierde Nornen een grote kluit van dik wit draad over het toneel afrollen. Dit zullen zij gedurende de twee volgende delen ook doen en daardoor wordt de kluit steeds kleiner.

Het geplaatste decorstuk bestaat uit een stapeling van kisten (hokjes met spiegelende deurtjes) waarin de Rijndochters bivakkeren. Zodra zij aan de achterzijde van hun hokjes in het water komen blijken het figuranten op rolschaatsen te zijn, hetgeen knap en geloofwaardig wordt gedaan. Alberich, een echte brute kerel, komt uit een spleet in de toneelvoering ten tonele. De in het zwart gehulde figuranten, die op de grond waren blijven liggen, blijken tevens Nibelungen te zijn.

Na wat heen en weer gestoeid te hebben, wordt het toneel als door de opkomende zon beschenen en wordt het Goud in de bovenste kist zichtbaar: een groot brok verlicht glas, dat uiteindelijk gemakkelijk onder de arm mee te nemen is.

Bij deze scènewisseling en ook bij de volgenden, blijkt het theater over een geruisloos bewegend hydraulisch systeem te beschikken: vloerelementen kunnen naar believen naar voren en naar achteren verschoven en verhoogd of verlaagd worden.

Naar voren geschoven komt een vloer met het tijdelijk verblijf van de goden: een luxe witte party tent omringt door verhuiskisten. Een rond het toneel gespannen doek geeft de aardse horizon aan.

Aanvankelijk dragen de goden maskers uit de oudheid, maar die zetten zij al gauw af als de handeling begint. Wotan draagt, als hij zijn autoriteit (goddelijkheid) wil tonen, een wijde koningsblauwe mantel. De reuzen zijn supermannen en de in het zwart geklede Loge heeft rode handschoenen, riem

en schoenen. Prachtig is de personenregie gedurende de onderhandelingen. Opvallend is de bedwelming bij alle aanwezigen als Loge over de liefde spreekt. Ontnuchtering als men weer in de werkelijkheid terugkeert. Mooi de terzijdes van de verschillende groepen over hun belangen.

Nibelheim roept bij mij de actuele herinnering op van de mijnramp in Turkije: een realistische weergave van een ondergrondse kolenmijn wordt namelijk zichtbaar. Ook de gedaanteverwisselingen van Alberich worden geloofwaardig weergegeven: mooie wormachtige draak en grijpbare pad. Zonder storend gekraak, belanden we weer boven de grond. Als het goud in kratjes naar boven wordt gebracht blijken het kant en klare juwelen en gouden kunstvoorwerpen te zijn. En niet alleen dat, maar tussen deze snuisterijen steekt ook een zwaard (Nothung). De inhoud van deze kratjes wordt uiteindelijk over Freia uitgestrooid. Haar gezicht blijft nog zichtbaar totdat de Tarnhelm erover wordt gelegd. Erda verschijnt uit de diepte en blijft daar halverwege ook staan, als zij haar waarschuwing uitspreekt. Je zou verwachten dat Fafner Fasolt met een van de lege kratjes dood zou slaan of naar het zwaard zou grijpen maar hij knijpt met beide handen de hersenpan van Fasolt ineen. Het zwaard wordt door Wotan uit een van de kratjes getrokken en bij de daarbij behorende muziek triomfantelijk omhoog gestoken. Vraag mij niet hoe

Wotan dit zwaard van de reuzen heeft mogen houden toen de hele buit moest worden overgedragen. Ik vermoed dat het in Nibelheim in de ijzeren tijd gemaakt is voordat het rijngoud gestolen werd. Noch Alberich, tijdens zijn ontmoeting met Wotan en Loge, noch de reuzen hebben aandacht voor dat ijzeren ding. Kennelijk heeft het zijn magie pas ontvangen toen Wotan het voor Siegmund in de essenstam gestoken heeft. Er zal vast wel een filosofie over bestaan, die ik nog niet ken.

Later, als Fafner de buit terzijde heeft getrokken, gaar hij er over heen liggen, zodat hij dan al zou kunnen zingen: 'Ich lieg und besitz, laßt mich schlafen'.

Vanboven ontrolt zich een prachtig regenboog kleurig doek en komt er een luchtballon naar beneden: dat heb je niet direct door want eerst zie je de mand in de vorm van een kist en pas geleidelijk aan ontdek je dat het om een ballon gaat. Terzijde worden zes harpen aangeschoven en begeleid door hun getokkel stijgt de ballon naar het Walhalla.

Die Walküre

De decorstukken stellen op het eerste gezicht weinig voor: planken, kisten, pallets en spiegels maar dan niet zoals je die op een bouwmarkt kunt kopen maar wel geschikt om je eigen fantasie ongestoord op in te laten werken. De nadruk valt op de interactie tussen de personen en daardoor wordt het echt toneelspel. Wotan is in de eerste drie opera's de *leading man*. Hij staat dan ook als enige op het vrijwel kale toneel, waarop verder alleen de boom met het zwaard staat. Wotan laat door de figuranten het huis van Hundung daaromheen opbouwen. Op de achtergrond zien we paarden, strijders en honden Siegmund achtervolgen totdat deze met een gebaar van Wotan bij de haard neervalt. De achtervolgers blijven bij de deur, nou ja, een opening tussen omhoog gehouden schotten staan. Pas als Sieglinde het vertrek binnenkomt verdwijnt Wotan. Het kan verder gaan zoals hij het geregeld heeft.

In de volgende scène maken we kennis met Brünnhilde en Fricka. Laatstgenoemde komt op met een vijftal als bokken geschminkte figuranten. Brünnhilde heeft een door poppenspelers in beweging gehouden paardje van ongeveer 100 cm in haar nabijheid. Aanvankelijk heeft Wotan dan nog de blauwe mantel om maar die valt al gauw van zijn schouders. Later als zij Siegmund zijn naderende dood verkondigt heeft Brünnhilde hem om. Zij draagt die mantel dan weer aan Siegmund over. Een drietal vloerplanken blijken spiegels te zijn, die rondom de handelende personen omhoog gehouden worden. Op die manier

kunnen wij vanuit de zaal de interactie tussen de handelende personen vanuit verschillende gezichtshoeken meemaken. De Walküren komen aangerend met hun rossen aan een leidseel. Deze paarden worden gevormd door een viertal achter elkaar lopende figuranten waarvan de voorste een paardenkop draagt en de laatste een staart. Het gedoe met de gesneuvelde helden is minder geslaagd. De helden zijn van vleeskleurige stof gemaakte naakte poppen. Dan denk ik: 'laat maar weg, want dit stoort meer dan dat het bijdraagt aan de geloofwaardigheid van het gebeuren'. Het kan wel levensecht en geloofwaardig maar dat heb ik slechts een enkele maal goed gezien (Parijs 2011 Günter Krämer). Gelukkig belanden we dan weer snel bij het prachtig toneelspel dat met name tijdens het gesprek tussen Wotan en Brünnhilde ten beste wordt gegeven. Ook het te slapen leggen van Brünnhilde is mooi en eenvoudig gevisualiseerd. Rondom wordt een doek opgetrokken waarop aan de onderkant vlammen geschilderd zijn. Hoe hoger het doek opgetrokken wordt, hoe hoger het vuur oplaait.

Siegfried

De zangers mochten van de regisseur als persoon blijven die ze waren: ze werden dus ook niet ouder of jonger voor de door hen uit te beelden persoon geschminkt. Dat werkte een beetje verwarrend want de Siegfried leek erg op de zanger die de Wotan "deed" (lang, slank en een kaalgeschoren kop).

Opnieuw een bewijs dat het in deze productie om goed toneelspel en interactie gaat (en dat was te merken). Het huis c.q. de smidse van Mime, half boven en half onder de grond was eenvoudig maar geloofwaardig weergegeven. Natuurlijk het gekibbel tussen stiefvader en puberzoon maar zonder het hinderlijke gegooi met potten en pannen, zoals je dat zo dikwijls ziet. Siegfried komt weliswaar met een beer uit het bos maar er wordt geen act van gemaakt. Der

Wanderer komt via het dak de smidse binnen gewandeld. Alles verloopt dan verder zoals de handeling aangeeft. Boeiend om te kijken wordt het dan weer in het tweede bedrijf. We worden meegenomen naar een eng bos. Bij de ontmoeting tussen de Wanderer en Alberich nog in donkere wolken gehuld maar bij de komst van Mime en Siegfried klaart de lucht wat op en zien we een wonderlijk geconstrueerde bomen waar binnen de stam en takken levende gedaanten huizen en bewegen. Ook op de grond kruipen niet te definiëren wezens rond (wormen?). Echt een bos waar een mens niet graag komt of vertoeft. Kleurrijke vogels vliegen rond, waarvan er één gaat spreken. Het verschijnen van Fafner als draak is altijd wat problematisch maar als hij eenmaal doorstoken is, komt hij op zoals we hem in *Das Rheingold* met het goud hebben zien verdwijnen. Hij is wat dikker geworden maar dat

komt er van als je alleen maar ligt, eet en drinkt. De eerste scène van het derde bedrijf is bij de confrontatie tussen Wotan en Erda ongeveer gelijk aan hun eerste ontmoeting. De scène tussen de Wanderer en Siegfried is de eenvoud zelf: wat recht overeind gehouden schotten met daartussen zicht op de vlamme achtergrond. Wanneer de speer door het zwaard gebroken is, belanden we in de scene die we in

Walküre III verlaten hebben. Het lijkt allemaal erg simpel maar het werkt omdat het uitbeelden van de handeling door de protagonisten de nadruk krijgt en daardoor zeer geloofwaardig wordt. Ook nu rondom de scène spiegels, zodat we niets van de interactie tussen de handelende personen behoeven te missen.

Götterdämmerung

De Nornen, die gedurende de voorgaande drie delen door de scènes heen de draad der historie neerlegden, zijn nu op het punt gekomen de afgewikkelde draad terug te lezen en ons te vertellen wat er is gebeurd. Brünnhilde en Siegfried nemen afscheid van elkaar op dezelfde rots waarop we hen aan het eind van Siegfried achterlieten. Tijdens de vaart van Siegfried over de Rijn sluit bij wijze van uitzondering het voordeuk. Dat is nodig omdat het neerzetten van het Gibichunen paleis wat meer werk vergt dan het aanschuiven van de voorgaande eenvoudige decorstukken. We zien een schuinstaande witte container waarvan de achterwand open en dicht geschoven kan worden. Rondom liggen delen van eerder gebruikte decorstukken. Terzijde wordt aan de achterzijde met een wapperend doek de Rijn aangegeven, waarop het bootje van Siegfried aankomt.

Gunther en Gutrune hebben door hun purperen gewaden koninklijke waardigheid. Hagen is een echte "black adder". Ook hier weer prachtig toneelspel. Je beleefd het alsof je naar een van de Koningsdrama's van Shakespeare zit te kijken. Heel spannend. Opnieuw komt het voordeuk naar beneden waarvoor Hagen zijn wachtlied zingt. Als het doek omhoog gaat zijn we weer op de rots van Brünnhilde. Waltraute komt met haar ros aan leidsels aangerend en doet haar verhaal en bedde de Ring aan de Rijndochters af te staan. Als zij boos en teleurgesteld vertrokken is, komt Gunther alias Siegfried op. Ik heb niet kunnen ontdekken wie er nu opkwam: Gunther of Siegfried. Graag had ik gezien dat Siegfried, bij voorbeeld bij het betreden van het *Gemach*, iets van zijn vermomming zou afdoen maar dat gebeurde niet, dus weet ik echt niet wie daar het gevecht met Brünnhilde aanging. Maar Brünnhilde heeft, zoals zij later verteld, toch iets (iemand) onder die vermomming ontdekt (maar ja, zij is wijzer dan ik).

Aan het begin van het tweede bedrijf zit Hagen op de voorgrond van het paleis. Terzijde staan op een verhoging de maskers van de goden maar dan nu ongeveer een meter hoog. Alberich komt fit en bedrijvig de timide Hagen opjutten en geeft voordat hij vertrekt een schop tegen het masker van Wotan, dat dan omvalt. Als Siegfried verschijnt komt Hagen in actie. Opnieuw wordt het toneelspel huiveringwekkend spannend,

zeker als Gunther en Brünnhilde opkomen en uiteindelijk tot de dood van Siegfried besloten wordt. Bij haar verwijten aan Wotan wordt Brünnhilde zo boos dat ze het masker van Wotan zelfs in elkaar trapt. De laatste akte opent met de treurende Rijndochters. Op de voorgrond bewegen figuranten een zwart doek dat de Rijn moet verbeelden. De Rijndochters dragen een grote zwarte sluier. Het uitgebeelde past precies bij hun tekst: 'Nacht liegt in der Tiefe'. Juist vanuit deze duisternis is het verlangen naar het licht van het Goud groot maar Siegfried luistert niet naar hen.

Dan de jachtscène: een everzwijn wordt op een baar aangedragen. Als Siegfried later doorstoken is, wordt het dode everzwijn van de baar gekieperd en wordt Siegfried daar opgelegd. Huiveringwekkend door het realisme! Tijdens de treurmars gaat het voordoek weer omlaag en als het opgaat zijn we weer in het Gibichungen paleis. Als Brünnhilde de raven naar het Walhalla zendt, zien we inderdaad twee figuren omhoogstijgen. Als de brandstapel bijna gedooft is en het paleis naar de achtergrond verdwijnt zie ik iets wat ik nooit eerder gezien heb: de vijf goden vallen in slow motion vanuit het Walhalla naar omlaag en verdwijnen in de diepte. Daarna staren we in een leeg niets!

De muzikale uitvoering

Naast de prachtige toneelregie van Dieter Dorn en de verbeelding aansprekende toneelbeelden van Jürgen Rose is dit de *Ring* van dirigent Ingo Metzmacher en de sopraan Petra Lang. Metzmacher stelde zich geheel in dienst van de zangers en ademde met het uitstekend spelende orkest als het ware met de zangers mee, zonder ooit de zangers te overstemmen met te luide orkestklank. Ja, en dan Petra Lang: wat een schitterende zangeres en actrice! Het leek net alsof zij Brahms liederen aan het zingen was. Geen schelle uithalen of geschreeuw, ook niet als zij in blijdschap of woede uitbarstte. Echt heel mooi! Hoewel er vele zangers in de *Ring* cyclus optreden moet ik mij beperken tot degenen die mij het meest bijgebleven zijn. Natuurlijk uit een soort chauvinisme onze Thomas Oliemans, die een goede Donner neerzette. Verder, ondanks zijn zucht naar macht, een vrij menselijke Alberich door John Lungren en een mooi zingende en acterende Guttrune van Edith Haller. Of dit bewust zo gekozen was weet ik niet maar we hadden twee zangers voor de oppergod: als Wanderer was dat Thómas Tómasson en als Wotan Tom Fox. Ik heb dat, eerlijk gezegd, tijdens de voorstellingen niet gemerkt maar dat pas later in het programmaboekje ontdekt. Mevrouw Elena Zhidkova vond ik als Fricka te weinig dominant en giftig: desondanks wint zij het geschil. Vermeldenswaard is ook de naam van Jeremy Milner, die in zingen, acteren en fysiek een geweldige Hagen was. Ik kan zeggen dat deze productie een van mijn beste Ringervaringen is, die ik van harte bij de liefhebber aanbeveel. Alleen weet ik niet of hij snel hernomen zal worden, want ik hoorde geruchten over tijdelijke sluiting van het theater in verband met vernieuwing van de toneel accommodatie. Houdt daarom het Wagnernieuws in onze Kroniek in de gaten of informeer bij het Grand Théâtre de Genève.